

УДК 342.951:347.79 (477)
DOI <https://doi.org/10.15421/392162>

Кузнєцов С. С.,
кандидат політичних наук,
директор
Навчального центру фахівців морського транспорту

УКРАЇНА – МОРСЬКА ДЕРЖАВА: КОНЦЕПТ «ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ» У КОНТЕКСТІ ПРАВОВОЇ (МОРСЬКОЇ) ДОКТРИНИ

UKRAINE – A MARITIME STATE: A CONCEPT OF LEGAL PERSONHOOD IN THE CONTEXT OF LEGAL (MARITIME) DOCTRINE

У межах статті було досліджено концепт «правосуб'єктність» у контексті правової (морської) доктрини для України як морської держави. Автор зазначає наявність численних наукових досліджень, які стосуються визначення, змісту та об'єму поняття «правосуб'єктність». При цьому його єдине загальновизнане розуміння відсутнє. Це значно ускладнює формування концепту «правосуб'єктність» у контексті правової (морської) доктрини для України як морської держави. Зазначене, за оцінкою автора, слід розглядати як недостатність правового обґрунтування, тобто відсутність загальнотеоретичних правових основ його формування та реалізації, зокрема концептуальних правових положень. Цим визначається актуальність проведеного у статті дослідження. За його результатами автор формує розуміння визначення, змісту та об'єму поняття «правосуб'єктність держави», робить висновок про те, що із приєднанням до Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р. Україна – незалежна і суверенна держава – набула певних прав, обов'язків і відповідальності у сфері освоєння морського середовища. Таким чином, вона набула (як особливий колективний суб'єкт права, що має загальну та спеціальну правоздатність) галузевої «морської» (зокрема, і «міжнародної морської») дієздатності (як суб'єкт морських правовідносин, зокрема статус «держави-учасниці» Конвенції); положення повноправного учасника міжнародного морського правопорядку («a legal order for the seas and oceans») щодо реалізації функцій держави (основних напрямів, завдань і цілей її соціального призначення) у процесі діяльності у сфері освоєння морського середовища як об'єкту державного впливу; деліктоздатності як здатності нести юридичну відповідальність за протиправні діяння та за їх негативні наслідки, зокрема, бути відповідачем у справах, що розглядаються в міжнародних (міжнародних морських) юрисдикційних органах. Автор відзначає необхідність та робить наукову пропозицію про включення концепту «правосуб'єктність» до процесу формування та реалізації правової (морської) доктрини для України як морської держави.

Ключові слова: правосуб'єктність держави, правоздатність, функції держави, складові правосуб'єктності держави, правосуб'єктність України як морської держави.

The article researches the concept of legal personhood in the context of Legal (Maritime) Doctrine of Ukraine as a maritime state. The author points out the existence of various scientific studies that concern definition, context, and depth of the legal personhood notion. However, there is no single generally accepted meaning of it. This greatly complicates the formation of the legal personhood concept in the context of Legal (Maritime) Doctrine of Ukraine as a maritime state. The above said, according to the author, should be regarded as a lack of legal justification, namely the want of legal general theoretical basis for its formation and implementation, including conceptual legal provisions. This defines the relevance of the study conducted in the article. According to the results, the author forms meaning of the definition, context, and depth of the state's legal personhood notion. He concludes that Ukraine, after joining United Nations Convention on the Law of the Sea in 1982, as an independent and sovereign state acquired certain rights, duties, and responsibilities in the sphere of marine environment development. Thus, it acquired (as a particular collective law entity with general and special capacity) sectoral 'maritime' (including international maritime) capacity (as a subject of legal maritime relations, including 'state-participant' of the Convention status). It also acquired provisions of the full-fledged participant of the international maritime law (a legal order for the seas and oceans) for realization of the state functions (its social purposes main vectors, tasks, and goals) in the process of marine environment development as an object of state influence and delictual capacity (tort) as an ability to bear legal responsibility for illegal actions and its negative consequences, in particular, to be a defendant in law suits in international (international maritime) jurisdictional bodies. The author marks the scientific necessity and proposes to include the legal personhood concept in the process of formation and implementation of Legal (Maritime) Doctrine of Ukraine as a maritime state.

Key words: legal personhood of a state, legal capacity, state functions, components of a state's legal personhood, legal personhood of Ukraine as a maritime state.

Постановка проблеми. 14 грудня 2009 р. набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307 «Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 р.» [1], якою було затверджено першу редакцію Морської доктрини України на період до 2035 р. (далі – Мордок 2009). Підставою для формування Мордок 2009 став Указ Президента України № 463/2008 від 20 травня 2008 р. [2], яким було введено в дію рішення РНБО України від 16 травня 2008 р. «Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави». У цьому рішенні РНБО звертає увагу на те, що існує «комплекс проблем», пов'язаних із розвитком України як морської держави, а їх розгляд вказує на наявність «загрозливих явищ та системних недоліків у цій сфері», що може бути віднесено до «основних загроз національній безпеці і оборони України» [3].

Підставою для формування нової редакції Мордок 2009 був Указ Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 р. [4], яким було введено в дію рішення РНБО України від 6 травня 2015 р. «Про стратегію національної безпеки України» [5]. Вимога до Кабінету Міністрів України щодо затвердження «у тримісячний строк» нової редакції Морської доктрини України, як складової «основних напрямів» державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, виконана не була. Але 28 грудня 2018 р. набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1108 «Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 р.» [6]. Цією постановою було затверджено другу – чинну на сьогодні (24 травня 2021 р.) – редакцію Морської доктрини України на період до 2035 р. (далі – Мордок 2018). Правовою підставою формування Мордок 2018 став «черговий» Указ Президента України від 12 жовтня 2018 р. № 320/2018 [7], яким було введено в дію рішення РНБО України від 12 жовтня 2018 р. «Про невідкладні заходи щодо захисту національних інтересів на Півдні та Сході України, Чорному та Азовському морях і Керченській протоці». У цьому рішенні РНБО, розглянувши загрози національній безпеці, «констатувала наявність умов, що можуть призвести до критичної дестабілізації економічної та суспільно-політичної ситуації» та вирішила, зокрема, вимагати від Кабінету Міністрів Укра-

їни «забезпечити безумовне виконання» рішення РНБО України від 6 травня 2015 р. в частині затвердження Морської доктрини України (п. 7) [8].

3 грудня 2020 р. набула чинності Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1023 «Про внесення змін до п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307 та визнання таким, що втратив чинність, п. 2 Постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1108 [9]. Зазначеною постановою змін до Мордок 2018 не вносилося, але заслуговує уваги той факт, що майже через два роки було скасовано вимогу (можливо як таку, яку так і не було виконано) до Міністерства інфраструктури, Міністерства оборони, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, яка стосувалася розробки «разом із іншими зацікавленими органами виконавчої влади» та подання Кабінетом Міністрів України «у тримісячний строк» проекту плану заходів з реалізації Мордок 2018. Зазначимо, що завдання реалізації Мордок 2018, зокрема, забезпечення дотримання її положень під час розроблення «документів державного планування» – практичне завдання – не було скасовано. На наш погляд, забезпечення якості та ефективності реалізації Мордок 2018 певною мірою залежатиме від наукового обґрунтування форм, методів і напрямів діяльності компетентних органів виконавчої влади України, що слід розглядати як наукове завдання. Зазначене зумовлює актуальність дослідження саме концепту «правосуб'єктність» у контексті правової (морської) доктрини для України [10, с. 279]. Отже, об'єктом дослідження визначено формування загальнотеоретичних підвалин правової (морської) доктрини для України, а предметом дослідження – концепт «правосуб'єктність» у контексті правової (морської) доктрини для України як морської держави.

Мета дослідження – розглянути концепт «правосуб'єктність» у контексті правової (морської) доктрини для України як морської держави. Для досягнення мети дослідження проаналізовано наукові здобутки українських та іноземних вчених, які становлять його емпіричну базу. Це, зокрема, наукові праці таких дослідників, як Н. Арабаджи, О. Зайчук, О. Джураєва, В. Дудченко, Ю. Оборотов, Н. Онищенко, М. Панов, А. Рябошапченко, О. Скакун – у сфе-

рі загальнотеоретичної юриспруденції; П. Бірюков, І. Лукашук, Н. Ушаков, М. Черкес – у сфері міжнародного (міжнародного морського) права; О. Висоцький, В. Демиденко, О. Шемякін – у сфері морського права України, зокрема, дослідження змісту поняття «правосуб'єктність України як морської держави».

Виклад основного матеріалу. Підвищення значення вдосконалення механізму дії права, інститутів і функцій держави визначає, за твердженням Ю. Оборотова, «швидкісний режим розвитку людини, суспільства і природи у ХХІ столітті», що може свідчити про «актуальність проблематики сучасної держави», яка пов'язана зі змінами, що відбуваються в «національній державі в епоху глобалізації, інформатизації та індивідуалізації суспільства» [11, с. 360–361]. О. Джураєва аналізує зміст поняття «функція держави» і стверджує, що «сучасна юриспруденція» пропонує таку дефініцію цього поняття: «нормативно закріплені, основні, природні, постійні напрями і сторони (види) діяльності держави, зумовлені об'єктивними потребами суспільного розвитку з точки зору її внутрішніх і зовнішніх завдань, в яких виражається і конкретизується соціальна сутність та призначення держави». «У правовому вимірі сутність сучасної держави (державно-організованого суспільства)» виявляється в її спроможності втілити й гарантувати стабільний правопорядок «у рамках визначеної території»; у різних сферах суспільного життя, відповідно до потреб, що об'єктивно виникають і формуються як її завдання. Але «особливості сучасної державності» призводять до зміни переліку функцій сучасної держави, їх змісту і цілей, що обумовлює «перегляд пріоритетних напрямів діяльності держави» [12, с. 434, 439, 440, 445].

Звідси, формування та реалізація «державної морської політики» України, за визначенням Мордок 2018 – «системи цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, спрямованих на реалізацію національних інтересів на морі» – потребує окремого дослідження концепту «морська правосуб'єктність» у контексті правової (морської) доктрини для України як морської держави, зокрема, визначення критеріїв виокремлення, ознак та змісту. Наведено думку Н. Арабаджи, який з цього приводу

стверджує, що «згідно з традиційними поглядами» завдання чистого пізнання (науки) полягає в описі і розкритті «справжньої природи речей, їх сутності», а «опис сутності явища називається визначенням» [13, с. 41].

М. Панов вказує, що правова наука є галузю «специфічних знань», «системоутворювальними елементами» якої «виступають наукові гіпотези, правові ідеї і теорії, концепції, методи, методики і принципи наукового дослідження, правові інститути, факти і явища правової реальності» та яка має притаманну їй «упорядковану систему взаємопов'язаних, взаємообумовлених і взаємодіючих понять і категорій», які «за суттю і змістом визначаються предметом даної науки» та «водночас відображають логіко-семантичну організацію знань у сфері держави і права та утворюють «понятійний апарат» («збірне» поняття, до обсягу якого входять як правові поняття, так і правові категорії) даної науки. Отже, нові «логіко-правові одиниці» – категорії або поняття, несуть у собі «певні смислові та прагматичні значення, в яких знаходиться відображення сутність («квінтесенція») правових ідей, теорій і концепцій, що мають на меті забезпечити ефективно і найбільш доцільне та досконале правове регулювання суспільних відносин [14, с. 109, 113]. При цьому «один з пріоритетних напрямів загальнотеоретичних досліджень – вивчення механізму сучасної держави, специфіки його організації, функціонування та правового забезпечення» [15, с. 348].

Загальновизнано визначати поняття «правосуб'єктність» як «загальну, абстрактну здатність, обов'язкову передумову мати і здійснювати суб'єктивні права і юридичні обов'язки, тобто бути «суб'єктом права, приймати участь у правовідносинах»; як «особливу юридичну якість, обов'язкову юридичну передумову, властивість, можливість або здатність стати або бути суб'єктом права – носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, а отже – учасником правовідносин» [16, с. 438–439, 445]. «Вирази «суб'єкт права» й «особа, що володіє правосуб'єктністю», співпадають» [17, с. 582], а можливість суб'єкта бути учасником правовідносин визначається його правосуб'єктністю – «специфічною правовою здатністю особи», тобто здатністю бути суб'єктом права, що включає правоздатність – здатність мати суб'єктивні

права і юридичні обов'язки, дієздатність – здатність своїми діями набувати суб'єктивних прав і юридичних обов'язків та реалізовувати їх, і деліктоздатність – здатність нести юридичну відповідальність за свої діяння [18, с. 145]. Отже, правосуб'єктність – об'єднувальна категорія, що являє собою сукупність правоздатності та дієздатності [19, с. 444]. Звідси, «щоб стати суб'єктом (учасником) правовідносин, потрібно бути суб'єктом права, тобто мати правосуб'єктність (правоздатність, дієздатність, деліктоздатність)» [20, с. 396].

У правовій теорії і на практиці розрізняють «три основні види» правоздатності: «загальну» – здатність будь-якої особи чи організації бути суб'єктом права як такого; «галузеву» – «юридичну здатність» особи чи організації бути суб'єктом тієї чи іншої галузі права; «спеціальну» – здатність бути учасником правовідносин, що виникають у зв'язку із заняттям певних посад чи належністю особи до «певної категорії» суб'єктів права (виникнення завжди потребує виконання «особливих умов») [21, с. 442].

О. Скакун визначає «суб'єктів правовідносин» як суб'єктів права, що «використовують» свою правосуб'єктність у «конкретному» правовідношенні, тобто «виступають реалізатором» суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності. Науковиця виокремлює такі їх види: індивідуальні (фізичні особи), колективні (юридичні особи), держава і її структурні підрозділи та спеціальні спільноти; кваліфікує «з юридичної точки зору» державу як «правосуб'єктну організацію» – особливий колективний суб'єкт «різноманітних» правовідносин: публічно-правових і приватно-правових (зокрема, міжнародно-правових), як за межами, так і в межах країни. Але дослідниця зауважує при цьому, що держава не має «спеціальної компетенції», бо вона як «суверенна організація» користується правом самостійно визначати для себе «коло обов'язків та предмет відання (функціональне призначення)» [17, с. 583–584, 597–598]. В. Дудченко додає до вказаного вище переліку правовідносин процесуально-правові (наприклад, «винесення судових рішень та вироків від імені України») і вказує на те, що на державу як суб'єкта правовідносин не розповсюджується положення про обмежену, спеціальну правоздатність [18, с. 149].

Значимо, що у цьому випадку слід розуміти: йдеться про «сфери діяльності» держави, тобто об'єкти державного впливу. О. Джураєва стверджує, що, «на думку багатьох науковців», саме «класифікація за об'єктами державного впливу» (як критерієм такої класифікації) є найбільш обґрунтованою класифікацією функцій держави в сучасних умовах. Отже, функції держави «виступають як основні напрями реалізації завдань і цілей, соціального призначення держави» в процесі її діяльності в різних сферах суспільного життя, що дозволяє виділити функції економічного, політичного, соціального, культурного та міжнародного характеру [15, с. 358–359]. При цьому Н. Арабаджи стверджує, що «головна думка спеціалістів з міжнародного права» полягає в тому, «що право та економіка є двома нерозривними сферами функціонування держав». Звідси, «правовий порядок – інтегративний чи міжнародний – є умовою та гарантією економічного порядку» [13, с. 137]. Звернемо увагу на Преамбулу Конвенції ООН з морського права 1982 р. (далі – UNCLOS 82) [22], в якій держави-учасниці визначили свою мету як створення «правового режиму» («a legal order») і визнали, що досягнення цієї мети сприятиме встановленню «справедливого і рівноправного міжнародного економічного порядку» («a just and equitable international economic order»).

А. Рябошапченко робить висновок про необхідність вироблення особливих механізмів участі та взаємодії суб'єктів світової політики, яка виникає тому, що «сьогодні стрімко» відбувається становлення «єдиного глобального простору» та формується «новий світовий порядок». Це, у першу чергу, визначає «галузеву» спрямованість досліджень, зокрема проблеми «міжнародного морського правопорядку», а отже, «ролі міжнародного права та його суб'єктів» у становленні міжнародного правопорядку у певних галузях [23, с. 36, 37]. Дослідник звертає увагу на те, що поширений серед зарубіжних вчених погляд на міжнародний порядок як на «автономну систему обов'язкових правових норм», сприймається науковою спільнотою «неоднозначно». Спірність такого погляду «міжнародні юристи» пов'язують з «особливою інституційною структурою» міжнародного права – з тим, що в міжнародному правопорядку відсутні

«централізовані органи законодавства, судові рішення та правозастосування» (А. Рябошапченко із посиланням на [24]).

М. Черкес звертає увагу на особливості міжнародного права, що випливають із характеру його суб'єктів, якими є «лише суверенні й повністю незалежні держави», і досліджує «ознаки й особливості їхньої міжнародної правосуб'єктності», серед яких він визначає наступні: 1. Держави мають суверенітет. 2. Держави мають міжнародну правоздатність і дієздатність. Зокрема, мають можливість вступати у зносини з іншими державами і брати участь у «міжнародній правотворчості», тобто створювати норми міжнародного права. 3. Держави несуть відповідальність за порушення міжнародних норм. 4. Держави мають можливість застосовувати санкції до порушників міжнародного права. Застосування збройної сили проти агресії – «одна з суттєвих ознак міжнародної правосуб'єктності». Щодо визначення обсягу міжнародної правосуб'єктності держави – «якщо не виникає сумніву в повноті її суверенітету, правосуб'єктність унітарної держави не викликає сумніву»; щодо «обмеження державного суверенітету» і, таким чином, міжнародної правосуб'єктності – сучасне міжнародне товариство «залишило в минулому всі форми» обмеження [25, с. 15–18, 53, 56]. Вищезгадане декларувалося й іншими науковцями-міжнародниками (див., наприклад: [26, с. 70–87], [27, с. 325–369], [28, с. 111–127]).

Україна стала повноправним суб'єктом міжнародного права, що здійснює безпосередні зносини з іншими державами «в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів Республіки у політичній, економічній, екологічній, інформаційній, науковій, технічній, культурній і спортивній сферах» з моменту проголошення Декларації про державний суверенітет України, яка визначила її державний суверенітет як «верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах» [29] і проголошення 24 серпня 1991 р. України незалежною демократичною, самостійною українською державою [30].

Наведене, на думку О. Висоцького, слугує підставою для дослідження, зокрема, «місця і ролі України як суверенної морської держа-

ви» в системі морських міжнародних зносин, «її міжнародної морської правосуб'єктності» та, власне, двох її аспектів – змісту і форм її реалізації «у державно-правовій та міжнародно-правовій практиці України». Дослідник звертає увагу на «певну умовність» досліджуваного поняття (за його словами, вона «очевидна»), але його застосування як «самостійної категорії» у конкретних наукових і практичних цілях «цілковито виправдана», якщо її розуміти як «елемент загальної правосуб'єктності держави», тобто йдеться тільки «про специфічну сферу» її прояву – про «особливу здатність» бути носієм прав і обов'язків («суто морської якості») у сфері морської діяльності, а отже «має спеціальну морську правосуб'єктність». Але розуміння міжнародної морської дієздатності як «фактичної можливості» держави відповідно до її «морського потенціалу» (географічне розташування, рівень розвитку морської техніки, стан морської економіки і т. ін.) веде до «змішування якісно різних категорій – категорії юридичної та категорії матеріальної». Наведене дає підстави досліднику розуміти міжнародну морську правосуб'єктність як «один із проявів, елемент загальної міжнародної правосуб'єктності країни, її особливу юридичну здатність бути суб'єктом міжнародних правовідносин, мати повною мірою міжнародні права та приймати на себе юридичні обов'язки в сфері морської діяльності» [31, с. 322–323, 325, 327]. Вищенаведене не викликає принципових зауважень у правників-мариністів (див., наприклад, наукові праці В. Демиденка [32, с. 3–28], О. Шемякіна [33, с. 10–16; 34, с. 80–87]).

Висновки і пропозиції. Зазначене вище дає підстави, не здійснюючи ретельного аналізу окремих із наведених положень (що може згубно вплинути на формування цілісної картини дослідження), зробити такі висновки та пропозиції:

1. Розуміння поняття «правосуб'єктність»: а) як особливої юридичної здатності (якості, властивості, можливості) або обов'язкової юридичної передумови стати або бути суб'єктом права (учасником правовідносин) носієм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків і відповідальності; б) як об'єднувальної категорії для певного кола суб'єктів, індивідуальних і колективних, зокрема держав – особливих колектив-

них суб'єктів; в) як об'єднувальної категорії, що являє собою сукупність правоздатності, дієздатності та деліктоздатності – дає змогу стверджувати, що:

1.1. Застосування поняття «правосуб'єктність» у терміносполученнях з використанням термінів «загальна», «державна», «міжнародна», «морська» тощо не відповідає положенням загальнотеоретичної юриспруденції у частині, що стосується системи її понятійно-категоріального апарату. Найбільш коректним є застосування таких терміносполучень: правосуб'єктність індивідуальних осіб, правосуб'єктність колективних осіб, зокрема правосуб'єктність держави;

1.2. Дослідження змісту та об'єму правосуб'єктності, зокрема правосуб'єктності держави загалом, слід здійснювати як послідовне дослідження змісту та об'єму правоздатності держави, дієздатності держави і деліктоздатності держави окремо.

2. Розуміння поняття «правоздатність» як «родового» для її видів: загальної, галузевої і спеціальної правоздатності та загальновизнаного їх змісту, а також виділення для дослідження саме правоздатності держави дає змогу визнати:

2.1. Загальна правоздатність і спеціальна правоздатність держави (як особливого колективного суб'єкту) забезпечені наявністю у неї (і тільки у неї) особливої юридичної ознаки – державного суверенітету, яка є юридичною підставою та зумовлює реалізацію державою її функцій, зокрема функціонування політичної влади як у межах території («національний (територіальний) суверенітет»), так і за її межами – участь у міждержавних зносинах («міждержавний суверенітет»).

2.2. Галузева правоздатність держави – «юридична здатність» держави бути суб'єктом правовідносин – відносин, що виникають у різних сферах суспільного життя та дістали врегулювання нормами тієї чи іншої галузі права. Отже, «морську» правоздатність держави можна визначати як здатність держави бути суб'єктом правовідносин, що виникають у сфері морської діяльності та дістали врегулювання нормами морського права; відповідно «міжнародну мор-

ську» правоздатність – нормами міжнародного морського права.

3. Дієздатність держави – здатність своїми діями набувати суб'єктивних прав та юридичних обов'язків і реалізовувати їх – зумовлена тим, що функції держави виступають як основні напрями реалізації завдань і цілей, соціального призначення держави у процесі її діяльності в різних сферах суспільного життя – сферах діяльності держави як об'єкта державного впливу. Досягнення мети дослідження потребує підкреслення, що в ньому досліджується сфера морської діяльності як сфера реалізації функцій держави – об'єкта державного впливу.

4. Деліктоздатність держави – здатність нести юридичну відповідальність за протиправні діяння та за їх негативні наслідки, зокрема бути відповідачем у справах, що розглядаються в міжнародних (міжнародних морських) юрисдикційних органах.

5. Із приєднанням до UNCLOS 82 Україна – незалежна і суверенна держава – набула певних прав, обов'язків і відповідальності у сфері освоєння морського середовища, тобто набула – як особливий колективний суб'єкт права, що має загальну та спеціальну правоздатність – галузевої «морської» (зокрема, і «міжнародної морської») дієздатності як суб'єкт морських правовідносин, зокрема статус «держави-учасниці» («State Party») і звідси – положення повноправного учасника міжнародного морського правопорядку («a legal order for the seas and oceans») щодо реалізації функцій держави – основних напрямів, завдань і цілей її соціального призначення – в процесі діяльності у сфері освоєння морського середовища як об'єкта державного впливу, а також деліктоздатності – як здатності нести юридичну відповідальність за протиправні діяння та за їх негативні наслідки, зокрема бути відповідачем у справах, що розглядаються в міжнародних (міжнародних морських) юрисдикційних органах.

6. Слід визнати необхідність, а отже, пропонувати включення концепту «правосуб'єктність» до процесу формування та реалізації правової (морської) доктрини для України як морської держави.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307. / *Кабінет Міністрів України*. / База даних «Законодавство України». URL: <https://cutt.ly/1n9IAOs>.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2008 р. «Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави» : Указ Президента України № 463/2008 від 20 травня 2008 р. / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463/2008#Text>.

3. Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2008 р. / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0015525-08#Text>.
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України № 287/2015 від 26 травня 2015 р. / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://cutt.ly/ImngdII>.
5. Про Стратегію національної безпеки України : Рішення Ради національної безпеки України від 6 травня 2015 р. / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://cutt.ly/Lmngaupr>.
6. Про внесення змін до Морської доктрини України на період до 2035 р. : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1108. / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://cutt.ly/nn9IDvM>.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 жовтня 2018 р. «Про невідкладні заходи щодо захисту національних інтересів на Півдні та Сході України, у Чорному та Азовському морях і Керченській протоці» : Указ Президента України від 12 жовтня 2018 р. № 320/2018. / *Президент України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3202018-25174>.
8. Про невідкладні заходи щодо захисту національних інтересів на Півдні та Сході України, у Чорному та Азовському морях і Керченській протоці : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 12 жовтня 2018 р. / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-18#Text>
9. Про внесення змін до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307 та визнання таким, що втратив чинність, пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 р. № 1108 : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1023. / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-2020-%D0%BF#n7>.
10. *Философский энциклопедический словарь* / редкол.: С.С. Аверинцев, Э.А. Араб-Оглы, Л.Ф. Ильичев и др. Москва : Сов. энциклопедия, 1989. 815 с.
11. Оборотов Ю.М. Сучасна держава: від образу до поняття. *Креативність загальнотеоретичної юриспруденції* : монографія / за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2015. С. 360–369.
12. Джураєва О.О. Функція держави як категорія юриспруденції. *Креативність загальнотеоретичної юриспруденції* : монографія / за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2015. С. 432–445.
13. Арабаджи Н.Б. Аксіологія сучасного правового порядку : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС., 2014. 188 с.
14. Панов М.І. Методологічні проблеми формування понятійного апарату правової науки. *Правова система України: історія, стан та перспективи* : у 5 т. Харків : Право, 2008. Т. 1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг. ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. С. 109–128.
15. Джураєва О.О. Динаміка сучасної держави. *Методологія та інноватика загальнотеоретичної юриспруденції* : монографія / за ред. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2019. С. 347–362.
16. Оніщенко Н.М., Зайчук О.В. Поняття суб'єкта права. *Теорія держави і права. Академічний курс* : підручник / за заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 438–439.
17. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник. Харьков: Эспада, 2005. 840 с.
18. Дудченко В. Правовые отношения. *Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс* : учебник / под ред. Ю.Н. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2011. С. 141–154.
19. Оніщенко Н.М., Зайчук О.В. Правосуб'єктність. *Теорія держави і права. Академічний курс* : підручник / за заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 432–435.
20. Скакун О.Ф. Теория права і держави : підручник. Київ : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. 520 с.
21. Оніщенко Н.М., Зайчук О.В. Правоздатність: поняття, види. *Теорія держави і права. Академічний курс* : підручник / за заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2006. С. 440–442.
22. Convention on the Law of the Sea, 1982. URL: <https://cutt.ly/Mn9DqP1>
23. Рябошапченко А.О. Сучасні тенденції розвитку міжнародного правопорядку. *Юридична наука: виклики і сьогодення*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 12–13 червня 2020 р.). Одеса : Причорноморська фундація права, 2020. С. 35–37.
24. Collins R. The International Problem in Modern International Law. URL: <https://cutt.ly/SmngEym>
25. Черкес М.Ю. Міжнародне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 392 с.
26. Ушаков Н.А. Субъекты современного международного права. *Международное право* : учебник / под ред. Н.Т. Блатовой. Москва : Юрид. лит., 1987. С. 70–87.
27. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть : учеб. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва : Волтерс Клувер, 2008. 432 с.
28. Бирюков П.Н. Международное право : учеб. 5-е изд., перераб. и доп. Москва : Юрайт, 2011. 793 с.
29. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
30. Про проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР від 24 серпня 1991 р. № 142-XII / *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://cutt.ly/zmngcBB>
31. Современное международное морское право и практика его применения Украиной / под ред. А.А. Щипцова. Київ : Наукова думка, 1995. 343 с.
32. Демиденко В.В. Міжнародно-правова основа національного морського права України: теоретичні аспекти. Одеса : АО БАХВА, 1995. 104 с.
33. Шемякин А.Н. Морская правосубъектность и государственный суверенитет Украины. *Международное морское право и Черноморский регион*: материалы семинара (12–17 ноября 2001 года, г. Одесса); под ред. Е.В. Додина. Одеса, 2001. С. 10–16.
34. Шемякин А.Н. Современное международное морское право и перспективы его развития. Одеса : Издат-Информ ОГМА, 2002. 316 с.